

EMPERYALİZM ve BİLİMSEL SOSYALİZMİN YANILGISI

Kaan Ögüt

Kemalist ideolojinin; kapitalizm ve marksizmden ayrıldığı en önemli noktalardan biri bu iki ideolojinin de tüm insanlığın ve tarihin “evrensel” gelişme yasalarını bulduklarını iddia etmeleri ve bir anlamda sömürüyü meşrulaştırmalarıdır. Kapitalist ekonomik sistem sömürgeciliği benimsediğini ve bunu hem teorik hem de pratik anlamda gelişmenin dinamiklerinden biri olarak kullandığını zaten gizlemiyor. Burada irdelemek istediğimiz kapitalizme alternatif ve - sözde- sömürüye karşı olan marksizmin ve marksistlerin konumudur.

Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki bu yazıda sosyalizmi bir bütün olarak ele alıp eleştirmeyeceğiz. Çünkü bu yazıda da örneklerini vereceğimiz gibi özellikle üçüncü dünyacı bazı sosyalist akımlar da marksizmi azgelişmiş ülkelerin sömürülmesini desteklediği için ağır bir şekilde eleştirmişlerdir.

Sosyalistlerin bir bölümü marksizmi “bilimsel sosyalizm” olarak adlandırıp, bu ideolojinin doğa ve toplum yasalarını ortaya koyduğunu iddia ediyorlar. Oysa bir ideolojinin, bilim olduğunu iddia etmek, bilimin ne olduğunu bilmemektir. Tanımı gereği bilim, öne sürdüğü kuramları sınavarak ve yanlışlayarak ilerler. Oysa marksistlerin kendi teorilerini sınamak yerine onu doğrulayacak kanıtlar aradıklarını görüyoruz. Üstelik bir kuramın bilimsel olabilmesinin ön koşulu olan kuramın geçerli olacağı sınırların baştan belirlenmesi gibi bir yaklaşımları da yok. Ve daha bilimsel yöntemden haberi olmayan bu kişiler marksizmin açıkça bilim olduğunu iddia edecek kadar da pervasızlar. Bu tutumları, herşeyin yanıtını Kuran’da arayan, müminlerle büyük benzerlik gösteriyor.

Bilim-ideoloji ilişkisini ve marksizmin bilim olduğu iddiasını yanıtlamayı başka yazılara bırakarak, kuramındaki ve yöntemindeki yanlış yüzünden marksizmin azgelişmişlerin sömürüsünü nasıl desteklediğine bakalım.

Fukuyama’nın “Tarihin Sonu” tezinin kapitalizmin nihai egemenliğini, tüm insanlığa özellikle de ezilenlere kabul ettirmek için ortaya koyduğu tartışılmaz bir gerçek. Ve bizler Marx’ın Fukuyama’yla aynı çizgiye düştüğünü söylerken elbette ki onu emperyalizmin ideoloğu ile aynı kaba koyuyor değiliz. Ama her ikisinin de iddialarına baktığımızda büyük bir benzerlik göze çarpıyor. Herşeyden önce ikisi de geleceği önceden belirleyebilecekleri iddiasındalar üstelik ikisi de tarihin sonunu da gördüklerini söylüyorlar aynı birer kahin gibi. Tarihin sonunu önceden görebilmek iddiası bilimsellikle bağdaşmaz. Marx kapitalizmi sosyalizmin ve komünizmin izleyeceğini ve komünizmin insanlığın son aşaması olacağını söylerken, Fukuyama tarihin sonunu kapitalizm olarak belirliyor. Biz kahinliğe özenen bu iki düşünürün de açıkça saçmaladığını iddia ediyoruz. Peki ya sosyalistler, Fukuyama’yı suçlarken Marx’ın kehanetini nasıl bilimsel olarak nitelendirip savunuyorlar? Burada açık bir çifte standart ve ideolojik şartlanma var. Marx’ın kehaneti insanlığa mutlu bir gelecek müjdeliyordu. Ama söyler misiniz Marx’ın öngördüğü geleceğin gerçekleşme olasılığının, Fukuyama’ninkinden daha fazla olduğunu, elimizdeki verileri yorumlayarak iddia edebilmiriz? Kapitalizmin 21. yüzyılda ciddi bir krize girebileceği bir olasılıktır. Küreselleşme söyleminin içinin boş olduğu şimdiden anlaşıldı. Üstelik dünyanın büyük güçleri bloklaşarak birbirleriyle rekabete giriyorlar ve dünyanın sömürülen çoğunluğu gittikçe daha da yoksuluğa sürükleniyor. Nitekim Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” tezi de azgelişmişlerin kapitalist sistemi sorgulamak yerine, kültürel eksenli ayrışmalarla, birbirleriyle uğraşmalarını sağlamayı amaçlıyor. Bütün bunlara rağmen kapitalist sistemin gerekirse silah kullanarak bu krizi aşma şansı olduğu da ortada. 1970’lerde başlayan krizin, refah devleti kavramının yok edilmesi ve azgelişmişlerin daha da sömürülmesi yoluyla aşılmaya çalışıldığını da unutmamak gerek. Bu yüzden Fukuyama’nın tarihin sonu iddiasını yok sayanların (ki biz de böyle düşünüyoruz) Marx’ın iddialarını bilimsel kabul etmeleri büyük yanılıdır hatta açıkça bağnazlıktır. Çünkü Marx’ın pek çok öngörüsü zaten tarih tarafından yanlışlanmıştır ve elimizde Marx’ın Fukuyama’dan daha haklı olduğunu gösterecek hiçbir kanıt hatta hiçbir öngörü dahi ne yazık ki yoktur. Ama bu kesinlikle, Fukuyama’nın haklı olacağı anlamına da gelmez. Yeryüzünde sömürülen milyarlarca insanı görmezden gelen bir ideoloji tarihin sonunu belirleyemez. Şunu tekrar vurgulayalım: Tarihin sonunu önceden gördüğünü iddia etmek zaten bilim dışıdır ve hiçbir anlamı da yoktur.

Marx da Fukuyama da teorilerinin evrensel olduğu iddiasındalar. Kapitalizmin, emperyalist yapısıyla insanlığın ancak çok küçük bir bölümünün çıkarları uğruna büyük toplumların

sömürülmesine dayandığını çok iyi biliyoruz. Yani Fukuyama'nın ve diğer liberal teorisyenlerin kuramlarının evrensel olması, tüm insanlığı kurtaracağı bir palavradır. Aynı şekilde tüm insanlığı kurtarmayı hedefleyen, evrensel olma iddiasındaki Marksizm de (tüm iyi niyetine rağmen) ancak batılı ülkeler için bir model olabiliyor. Çünkü Marx'ın determinist tarih anlayışı evrensellik iddiasıyla birleşince tüm toplumların aynı tarihsel aşamaları geçirerek sonunda komünizme ulaşılacağı savı ortaya atılıyor. Bu yanlış tarih anlayışına dayanan Marx, az gelişmiş ülkelerinden dışardan sömürgecilik yoluyla da olsa kapitalist sisteme geçmesi gerektiğini iddia edebilmiştir. Nasıl olsa bütün toplumlar kapitalizmin ardından sosyalizme ve oradanda komünizme geçeceklerdi. Bu yüzden biraz sömürülmelerinde bir sakınca yoktu. Oysa pek çok üçüncü dünya sosyalisti ve kalkınma iktisatçısı az gelişmişliğin sömürgeci kapitalist sistemin zorunlu bir sonucu olduğunu ve emperyalizm yoluyla bağımlılaştırılan toplumlarda gerçek anlamda kapitalist bir gelişme olamayacağını ortaya koymuşlardır.

Üstelik tarih Marx'ı ağır biçimde yanlışlarken emperyalizmin gazabına uğrayan toplumlarda gelişen dışa bağımlı kapitalist sistemin bu toplumların başka evrelere (sosyalizme) geçebilme olanağını da ortadan kaldırdığını göstermiştir. Marx Avrupa'ya bakarak tüm insanlık için bir teori öne sürmüştür ve başarılı olamamıştır. **Doğan Avcıoğlu**'nun belirttiği gibi sanayileşmiş ülkeler için çizdiği şablon geri kalmışlara uymayınca da Asyatipi Üretim Tarzı gibi zorlama kuramlara başvurmuştur.¹

Fukuyama ve Marx'ın aynı ideolojik bakış açısına sahip olduklarını ve her ikisinin de Hegel'den etkilendiğini biliyoruz. **Gülten Kazgan "Tarihin ya da İdeolojinin sonu: Marx, Hegel ve Fukuyama"** Başlığı altında şunları söylüyor. *"Marx, insanlığın evriminde nihai aşama saydığı komünist utopyasında tarihin ya da ideolojinin sonunun geleceğini söylüyordu. Bu aşamada kapitalizmin yol açtığı bütün çelişkiler çözüme ulaşacağı ve bireyin yabancılaşması son bulacağı için, artık yeni bir ideoloji arayışı kalmayacaktı. Gerçek dünyada ise 1980'li yılların başında yaşanan olaylar, var olduğu biçimiyle komünizmin hiç de bu aşamaya götürmediğini ortaya koydu. Tarihin diyalektik süreçle evrildiği ve evrimin bir aşamasında diyalektik sürecin duracağı yolundaki kavramsal çerçeveyi Marx Hegel'den almıştır. Hegel; Napolyon orduları Prusya monarşisini yendiğinde tarihin sonunun geldiğini söylemişti. Liberal demokratik devlet düzeni evrenselleşecekti. SSCB ve Doğu Avrupa'da Komünizmin çökmesi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomisinin liberalleşmesi, Fukuyama'ya Hegel'in çizgisinde esin verdi. Fukuyama, çağdaş doğa bilimlerinin mantığının, evrensel evrimin yönünü kapitalizm-serbest piyasa ekonomisi olarak belirlediğini söylüyor. **Fukuyama; tarihsel evrimin yönünü - Marx'ı andırır biçimde- teknolojinin çizdiğini söylese de evrim çizgisinin nihai aşamasını kapitalizm olarak tanımlıyor.**"*²

Dikkat edilirse Marx'ın da Fukuyama'nın da Hegel'in tarihin sonunun belirlenebileceği anlayışından hareket ettikleri görüyor. Üstelik her ikisi de doğa bilimlerinin kendi ideolojilerini doğruladığını iddia ediyorlar. Oysa doğa bilimlerinde kullanılan yöntem doğrulamacı bir mantık değildir, sınamaya ve yanlışlamaya dayanır. Tarihin bir sonu olduğu ve bu sonun önceden bilinebileceği iddiası yalnızca bir kehanettir ve Marx'ın da Fukuyama'nın da bilimsellikten uzak tavırlarını ortaya koymaktadır.

Şunu bir kez daha tekrar etmeliyiz ki asıl yanlışlık, Marx'ın determinist tarih anlayışı, evrensel olma iddiası ve doğrulamacı mantığıdır. Bu ideolojik ön kabuller Marx'ın emperyalizm olgusunu doğru tahlil etmesini engellemiştir. Aslında bu noktada şunu da belirtmeliyiz ki Marx'ın tarih anlayışı dönemin doğa bilimleri ile uyum içindeydi. Dönemin bilim anlayışı Newton mekaniği idi ve bu mekanik de determinizme dayanıyordu. En basit anlamıyla ivmesi ve konumu bilinen bir cismin "t" saniye sonraki hızı ve konumu da hesaplanabilirdi. İşte bu anlayışa dayanan Marx da bugünkü verileri doğru analiz ederek geleceğin öngörülebileceğini düşünüyordu. Oysa geride bıraktığımız yüzyılda özellikle fizik alanında yaşanan devrimsel ilerlemelerle (**Einstein**'ın Görelilik Teorisi, **Planck**'ın başlattığı kuantum mekaniği, **Heisenberg**'in Belirsizlik İlkesi) görülmüştür ki **doğa olaylarındaki nedensellik ancak olasılıksaldır mutlak değildir**. İşte bu determinist bilim ve tarih anlayışının sorgulanmasına yol açmıştır.

Başta fizik, doğa bilimlerindeki bu ilerlemenin ortaya koyduğu bir başka önemli nokta da her kuramın; geçerli olduğu sınırları baştan belirlemesi gerektiğidir. Çünkü Einstein'ın Görelilik Teorisi ve kuantum mekaniği, Newton mekaniğinin ancak belirli sınırlar içinde sonuç verdiğini ortaya koymuştur. Yani Marx'ın ideolojisi kendi döneminin doğa bilimleri ile örtüşse de günümüzün bilim anlayışına terstir. Bugün doğa olaylarının kesin ve değişmez yasalar tarafından yönetildiği düşüncesi artık geçersizdir. Doğa olaylarında bir rastlantısallık söz

konusudur. Ama burada söz edilen bilinmezlik değildir. Marksistler bağnazlıklarını kanıtlamak istercesine doğa bilimlerindeki bu belirsizlik ve olasılıksallığı, bilinmezlik, postmodernizm, metafizik olarak yargılıyorlar. Oysa doğa kesin değişmez kanunlara göre değil, kimi temel ilkelerin olasılıksal nedenselliği ile deviniyor. Bu yüzden doğanın hele ki toplum bilimlerin değişmez kanunlara uyacağını iddia etmek tartışılmaz bir din yaratmaktan başka bir şey değildir. Yani marksistler doğa bilimlerindeki bazı yönelimleri bilinmezlik dine kayış olarak yorumlarken kendileri başka bir anlamda yeni bir din üretiyorlar.

Marx'ı Fukuyama ile karşılaştırıp, yanlış yöntem yüzünden sömürgeciliği savunduğunu ortaya koyduk. Bu iddiamıza yanıt veremeyen bazı marksistler, işin kolayına kaçıp, hatta tarihi de tahrip ederek şunu iddia ediyorlar. *"Marx'ın döneminde emperyalizm yoktu"*. Şimdi bakalım gerçekten böyle mi? Üstelik yine sosyalist bazı yazarlardan alıntı yapalım.

Mısırlı bir iktisatçı ve üçüncü dünya sosyalistleri içinde önemli bir yeri olan **Samir Amin**'in konuyla ilgili yorumları şöyle. *"Kapitalizmin bugüne kadar yol açmış bulunduğu en canalcı çelişme olan merkez-çevre kutuplaşmasını çözümlemenin bir köşesine değil merkezine koymak gerekir Oysa batılı sosyalist güçler aşama aşama gerileyerek kapitalist yayılmanın emperyalist boyutuna merkezi bir önem vermekten vazgeçtiler. Böylece egemen burjuva ideolojisinin en önemli unsurlarını yani Avrupamerkezciliği ve iktisadiyatçılığı benimsediler."*

Yine Amin'in Marx'tan çok daha sonraki marksistleri eleştirdiği şu yorumları da önemlidir. *"Marxçılığın Avrupa'ya özgü olanı genelleştirerek evrensel bir modele dönüştürme isteği ağır bastı. Marx'ın temkinli yaklaşımına rağmen, Marxçılık egemen kültürün etkisine maruz kalacak ve Avrupamerkezciliğin dümen suyunda girecekti. İlkel komünizm-kölecilik-feodalite-kapitalizm-sosyalizm sıralamasının evrenselliğini öne sürüp Avrupa modelini tüm gezegene yaygınlaştırarak gerekirse zorla kalıba uydurmak yoluna baş vurulmuştur. Avrupamerkezci marxçılığın basitleştirmeci iktisadın yaptığı gibi merkezdeki sömürünün çözümlemesini çevredeki sömürünün çözümlemesinden ayırdığı görülüyor. (Bunun anlamı emperyalizm kavramını yok saymaktır)." ³*

Mehmet Ulusoy Teori Dergisindeki bir yazıda şöyle bir başlık atmış, *"Bilimsel sosyalizm reddedilerek Avrupamerkezciliğe karşı çıkılamaz"* ⁴ (Bilimsel sosyalizm-marksizm denen ideolojinin bilimsellikte bir ilgisi bulunmaması bir yana) Ulusoy'un Teori Dergisinde'de yazıları yayımlanan (Yine Kaynak yayınlarından bizim bildiğimiz kadarıyla üç kitabı yayımlanmış olan) Samir Amin'in, marksizmi avrupamerkezci olmakla suçlamasına bir cevap verebilmelidir. Demek ki bir iddiayı ortaya koymak böyle güzel başlıklar atıp altını ucuz demagogilerle doldurmakla olmuyor.

Samir Amin'in şu yorumları da önemlidir. *"Marx kapitalizmin yayılmasının önüne geçilemeyeceğine, bu yayılmanın daha önceki tüm üretim tarzları ile bunlara bağlı tüm toplumsal, kültürel ve siyasal biçimlerin kalıntılarını hızla ortadan kaldıracığına,; kısacası gezegenimizdeki tüm insan toplumunu genel ve bir ülkeden diğerine değişmeyen bir toplumsal kutuplaşma (burjuvaz/proleterya) çerçevesinde homojenleştireceğine inanıyordu. Bu koşullarda Marx sınıfsız topluma (komünizm) sosyalist geçişi bütünüyle çalışan sınıfların denetiminde bir geçiş dönemi olarak tasarlıyordu. Var olan gerçek kapitalizm bundan farklıdır. Kapitalizmin dünya ölçeğinde yayılması, gezegenin homojenleşmesini sağlamamıştır. Tam tersine bu yayılma, yeni bir kutuplaşma yaratmış, sistemin çevresindeki kapitalizm öncesi toplumsal biçimleri merkezsiz biçimlerde egemen olan sermaye yeniden üretiminin gereklerine bağımlı kılmıştır."*

"Demek ki kapitalizm, dünyaya yayılmasından doğan bu kutuplaşmayı adım adım yineleyerek ve derinleştirerek evrenselci proleterya devriminden farklı bir devrime, söz konusu yayılmanın kurbanı olan çevre halklarının devrimine yol açmıştır." ⁵

Fikret Başkaya'nın yorumu da bir sosyalist olduğu için önemli. **"Marx ve Engels Kapitalist yayılmayı ve sömürgeciliği olumlu ve arzulanır birşey olarak görüyorlardı. Sömürgecilik yoluyla da olsa kapitalist yayılmayı olumlu buluyorlardı. Bunun dünyanın geri kalan bölgelerindeki pre kapitalist yapıları tasfiye edeceği kapitalist ilişkileri yaygınlaştıracığı dünyayı homojenleştireceği ve sosyalizme geçişin maddi koşullarını sağlayacağını, sosyalizme giden yolu kısaltacağını düşünüyorlardı. Kapitalist genişlemenin milliyetçilik gibi gerici güçlerin iktidarında sekteye uğraması tehlikesine karşı Marx ve Engels sömürgelerdeki ulusal bağımsızlık hareketlerine de karşı çıkmışlardır."**

Bir bakıma Marx Asya Üretim Tarzına ilişkin gözlem ve değerlendirmelerinden hareketle sömürgeciliği meşrulaştırmıştır. Klasik marksist düşüncenin sorunlara Avrupa'dan baktığı bu yüzden de Avrupamerkezci izler taşıdığı söylenebilir. Bunlar, benzer şekilde Marx'ın sürdürücüleri Kautsky, **Lenin**, Troçki, Luxemburg, Buharin için de geçerlidir. Bu teorisyenlerin eserlerinde az gelişmiş ülkelerin sorunları, az gelişmişlikten çıkışla ilgili kaygılar hiç bir zaman merkezi önem taşımamışlardır.”⁶

Şimdi de kalkınma iktisadı alanında önemli çalışmaları olan bir sosyalistin **Fuat Ercan**'ın bu konudaki görüşlerine değinelim. **“Marx'ın geri kalmış toplumlarla ilgili analizi klasik burjuva sosyolojisinden pek farklı değildir. Marx'ta diğerleri gibi bu toplumların toplumsal değişmeyi sağlayacak dinamiklerden yoksun olduğunu savunur. Engels, Meksikalıların tembel, Marx, Çinlilerin aptal olduğunu belirtir.”**⁷

Yine **Jorge Larraín**'den yaptığımız bu uzunca alıntının da önemli olduğunu düşünüyoruz. “Kapitalizminin dünya için üstlendiği misyon konusunda bunlarla aynı fikirleri paylaştığını ve tarihsel çözümlemeleri içinde yer yer benzer küçük görmeler bulunduğunu öne sürmek mümkündür. Hegel'in Latin Amerika Melezleri konusundaki görüşlerini Marx'ın, Meksikalılarla İspanyolları kıyaslarken yakından izlediği görülmektedir. İspanyollar tamamıyla yozlaşmışlardır. Fakat bir Meksikalı'nın varlığında yozlaşmış bir İspanyol, mükemmelliği temsil eder. Her türlü kötü alışkanlıkları vardır, İspanyolların kibir, gangsterlik, hayalperestlik gibi özelliklerine üçüncü dereceden sahiptirler ama onların taşıdıkları olumluluklara sahip değildirler. Pek bilinmez ama, kariyerlerinin ilk dönemlerinde **Marx ve Engels geri kalmış ulusların ilerleme adına zorunlu boyun eğişlerine göz yummuşlardır.”**

“Engels için Cezayir'in Fransa tarafından fethedilmesi, uygarlığın gelişmesi için önemli ve talihli bir olay'dır ve muhteşem Kaliforniya, orada ne yapacağını bilmeyen tembel Meksikalılar'dan alındı ifadesi de bu olayı olumladığını göstermektedir. Engels bu ilerlemedir diye yazar, aralıksız iç savaşlarla parçalara ayrılmış ve tüm gelişmesi engellenmiş bir ülke... böylesi bir ülke zor kullanılarak tarihsel hareketin içine atılmıştır. Kendi gelişmesi adına ileride A.B.D. vesayeti altına girecektir. Marx ve Engels'in Latin Amerika üzerine yazdıkları gözden geçirildiğinde, bu ulusların kendi özelliklerine sahip, incelemeye değer varlıklar olarak ele alınmadıkları görülecektir. Latin Amerika için çizilen tablo oldukça olumsuzdur ve asli olarak bu ülkelerdeki siyasi süreçlerin akıldışı ve tarihsel yönlendirmeden uzak olduğunu ifade eder. Örneğin Simon Bolívar'ın biyografisinde Marx, bu Venezuelalı halk kahramanını zavallı, zalim ve korkak bir hain olarak tanımlıyor. Böylesi bir yaklaşım yalnızca talihsiz olmakla kalmıyor, aynı zamanda Latin Amerika bağımsızlık sürecini, arkasındaki toplumsal güçlerin çözümlemesini yapmadan, bir kişisel ihanet, haset ve korkaklık hikayesine indiriyor.”

”Bolívar böyle değerlendirildiğinde, Latin Amerika karakterine daha kötü şeyler de eklenebilir. Örneğin, Meksikalılara tembel ve İspanyolların kibir, gangsterlik, hayalperestlik gibi özellikleri paylaştıkları bir ulus denilebilir. Meksika'nın 1862'de Fransa'ya karşı kazandığı zaferi kutlarken bile Marx ve Engels muaffer Meksikalılara “aşağılık insanlar” demekten vazgeçmemişlerdi. Marx ve Engels tarafından kullanılan bu küçümseyici ifadeler diğer geri kalmış uluslar ve ülkeler için de geçerlidir: Montenegrinler “sığır hırsızları” diye adlandırılmış, Bedouinler “hırsızlar ulusu” olarak nitelendirilmiş, Çinlilerin ise “irsi olarak aptal” olduğundan bahsedilmişti. Latin Amerikalılardan herhangi birinin saldırı için seçilmemiş olması bu tarz bir dil kullanılmasını mazur göstermez. Buna rağmen ana konumuzu, bu kabul edilemez aşağılayıcı dilin kullanımının oluşturduğu söylenemez. Ana konumuz, Marx ve Engels'in yaklaşımlarını 1860'lardan sonra değiştirmeleri ve sömürgeciliği eleştiren bir tarzda ele almalarına rağmen, Latin Amerika'yı ihmal etmeye devam etmeleri ve buradaki temel toplumsal süreçleri değişken ve akıldışı olaylar olarak değerlendirmeleridir. Bu nasıl açıklanabilir? Bir yandan Hegelci etkilenim oldukça açık biçimde görülür: Marx ve Engels Latin Amerika uluslarını tarihsiz, özerk sivil toplumlar ve istikrarlı devletler kurma yeteneğinden yoksun halklar olarak değerlendirdiler. Diğer yandan da, Hegel ve klasik siyasal iktisatçılarla Jürgen Habermas'ın karakterize ettiği, aklın karmaşıklığının düşünsel-araçıl boyutuna indirgendiği bir ırkçılık biçimini paylaştıklarına inanıyorum. Çünkü bu boyut Avrupa'nın modernizasyonunda öne çıkmıştı, Hegel ve klasik siyasal iktisatçılar diğer kültürleri yalnızca araçıl aklın etkin kullanımı açısından değerlendirme eğilimi taşıyorlardı. Bu kültürleri özgünlükleri ile ve evrensel akılcı bir hattın eksik bıraktığı oluşumlar olarak göremiyor, kendi kavramlarıyla özel yapılarını açıklayamıyorlardı. Bu, böylesi kuramların açıkça görülebilen ideolojik özelliklerindendir. Marx'ın Hegel ve klasik siyasal iktisatçıların eleştirisini yaptığı doğrudur, ancak 19. yüzyılın tipik endişesi olan insanlığın kurtuluşu konusunda onlarla

aynı görüşleri paylaşmıştır. Kurtuluş misyonunu başaracak değişik özneler öneren üç yaklaşımın bulunması şaşırtıcı değildir: Hegel'e göre, evrensel ruh; klasik iktisatçılara göre, burjuvazi; Marx'a göre, proletarya: Kurtuluş isteğinden ve bu misyonu yerine getirecek özne arayışından ayrı olarak, bir başka ortak unsur bulmak da mümkündür: Kurtarıcı özneler tarihsel ve coğrafi olarak 19. yüzyılda ve Batı Avrupa'da bulunmaktadır. Hegel'e göre Ruh, içinde Prusya devletinin onurlu yeri bulunan önde gelen tarihsel uluslar aracılığıyla kendini ifade eder; klasik siyasal iktisatçılar için özne, ilk kapitalist ulus olan İngiltere'yi temsil eden burjuvazidir; Marx ve Engels için ise İngiliz proletaryasıdır. Kurtarıcı özneler farklı olabilirler ama hepsi Batı Avrupa'da olduğu gibi tarihsel aklın ve üst aşamasını temsil ederler ve misyonlarını bu noktadan sonra gerçekleştirebilirler. Eurosantrizm (Avrupa Merkezilik) bir başka yöne ise şu inançtır: Batı Avrupa'daki yeni tarihsel öznelerce öncülük edilen ilerleme bu özneleri asli olarak üstün kılar ve tarihsel misyonlarıyla nihai olarak dünyada üstünlük sağlayacaklardır. Bu ortak misyon kavrayışı ideolojiktir. Bu ideoloji önce sömürgeciliği onaylamıştır ve hala bu kuramların Üçüncü Dünya toplumlarını anlamakta çıkan bazı sorunlarının temelini oluşturmaya devam etmektedir. ⁸

Sosyalist soldan Marx'a bu tür eleştiriler geldiği için bazı marksist çevreler Marx'ın emperyalizm döneminde yaşamadığını bu yüzden suçlanamayacağını söylerler ki bu marksist yöntemin bilimsel yöntemle geliştiğinin açık bir örneğidir. Çünkü teorilerinin yanlışlanmasından yararlanıp onu yenileyecek veya eksiklerini giderecekken, tarihi çarpıtma pahasına herşeyi teorileriyle açıklama çabasına giriyorlar. Bunun en çarpıcı örneklerinden birini de Mehmet Ulusoy'un **"Bilimsel Sosyalizm Kemalizm ve Determinizm"** başlıklı yazısında görüyoruz. Eğer yapacağımız alıntıdaki düşünceler bilgisizlikten kaynaklanmıyorsa, kendi düşüncesini kabul ettirmek için tarihi çarpıtmaktan, bağnazlıktan başka birşey değildir.

"Marx ve Engels'in döneminde yani 18(!). yüzyılda (19. yüzyıl olması gerekiyor) kapitalizmin geri ülkelerde gelişmesinin ilerici bir rol oynadığını savundukları tezine dayanarak eleştiri yapılıyorsa, bu kapitalizmin serbest rekabetçi dönemiyle emperyalizm dönemi arasındaki temel farkı görmezden gelen yüzeysel bir yaklaşım ve eleştiridir. Çünkü 18. yüzyılda (19. yüzyıl olması gerekiyor, iki kez baskı hatası yaptılar herhalde) kapitalizm esas olarak ulusal pazar içinde geliyordu, çelişkileri de ulusal çaptaydı ve temel çelişki sınıfsal plandaydı. O nedenle kapitalizme karşı esas mücadele sistemin geliştiği Avrupa'yla sınırlıydı. Kapitalizmin dünyanın herhangi bir bölgesinde bağımsız olarak herhangi bir dış müdahaleye uğramadan gelişme şansı vardı. Örneğin Japonya ve Rusya'da kapitalizm böyle gelişti. Bu nedenle Marx ve Engels en azından 1870'lere kadar bir ulusal bağımsızlık sorunundan çok, kapitalizmin en geliştiği Avrupa'da bir sosyalist devrimle ilgilenmişlerdir." ⁹

Burada verilen iki örnekten Rusya'ya dikkat edilirse açıkça görülür ki Rusya yüzyıllarca dünya dengelerinde önemli rol oynamış büyük ve güçlü bir devlettir. Rusya'nın sanayileşmede geri kalmış olduğu kabul edilse de siyasal ve askeri gücüyle kendisini emperyalist sömürden koruduğu görülür. Üstelik dünyanın pek çok bakir bölgesi dururken hiçbir emperyalist gücün Rusya'ya yönelmeyi düşünmeyeceği açıktır. Yani Rusya örneği Ulusoy'a iddiasını destekleme konusunda yardımcı olmadığı gibi kendisinin siyasal tarih konusunda yetersiz olduğunu da ortaya koyuyor. Yine Japonya örneği de oldukça zorlamadır.

ABD'nin Monroe doktrini uyarınca kendi kıtasını sömürmekle meşgul olduğu dönemde, İngiltere ve Fransa arasındaki sömürgecilik (emperyalizm) yarışı Afrika, Ortadoğu ve Asya'dadır. Üstelik bir ada devleti olan Japonya hammadde fakiri olmanın dışında Hindistan kadar büyük bir pazar da değildir. Ulusoy'un Teori gibi ciddi bir derginin Genel Yayın Yönetmeni olduğunu göz önüne aldığımızda, bu yanlış örnekleri bilgisizliğinden verdiğini düşünmemiz çok zor. Burada marksist bir hastalık söz konusu: Kendi teorisini doğrulayabilmek için gerekirse zorlama hatta açıkça anlamsız örneklerle dayanmak.

Ulusoy'un verdiği tarih (yanlış olan 18. yüzyılları saymıyoruz) 1870'dir. Eğer Kemalistlerin sözlerine güvenmiyorlarsa Sosyalist Yayınlar'dan çıkan **"Sömürgecilik Tarihi"** adlı kitabı okuyabilirler. Bu kitapta 19. yüzyılda kapitalizmin ulusal pazarda gelişmediğini açıkça emperyalist yöntemleri kullandığını göreceklerdir. 1848'de Sıklere boyun eğdirilmesiyle İngiltere'nin bütün Hindistan yarımadasının ele geçirildiğini, yani Marx'ın bu dönemi gayet iyi bilmesi gerektiğini hatırladıktan sonra **Luraghi'nin** Sömürgecilik Tarihi'nde söylediklerine bakalım.

"Bütün öbür sömürgelerin başına gelen Hindistan'ın da başına geldi. İngiltere'nin modern

kapitalist ekonomisiyle özellikle Hindistan'ın tarım ve zanaata dayanan ekonomisi arasındaki çarpışma sonucu, Hint ekonomisi dağıldı. 18. yüzyılda, İngiltere'de sanayi devriminin gerçekleşti. Makinenin endüstriye sokulması, büyük modern endüstrinin gelişmesi, yoğun üretime geçilmesi ve üretim masraflarının düşürülmesi sayesinde, Manchester tekstil endüstrisinin Hindistan'ı iyi ve ucuz ürüne boğması sağlandı. Bunun karşısında, askeri bakımdan silahsızlandırılmış zanaat sahipleri savunmasız kaldılar. Buharlı gemilerin işletilmesine başlanmasıyla İngiltere ve Hint Okyanusu arasındaki bağlantı çok çabuklaştı ve yıkıntıyı hızlandırdı. Yarımada, büyük masraflarla ve geniş teknik bilgi sayesinde olağanüstü bir demiryolu şebekesi kurulması sayesinde ulusal bir Hint pazarı yaratıldı, ama öte yandan da İngiliz ürünlerinin ülkenin en ücra köşelerine kadar kolayca gidebilmesini sağlayarak İngilizlerin rekabetinin etkilerini daha da ağırlaştırdı.”¹⁰ Bu alıntı Ulusoy'un Marx'ın döneminde kapitalizmin ulusal pazarda geliştiği savını kolaylıkla yanıtlıyor. Yani Marx'ın yaşadığı dönemde emperyalizm vardı.

Emperyalizmi, sömürgecilikten ayırıp da ayrı bir tarihsel süreç olarak yorumlayıp sonra Marx'ı emperyalizmi bilmiyordu diye aklamaya çalışmak gibi bir komikliğe tüm sosyalistlerin düştüğü de sanılmasın. Sosyalist literatürde önemli bir yeri olan **Harry Magdoff** yine Sosyalist Yayınlar'dan çıkan "**Emperyalizm Çağı**" adlı kitabının "Emperyalizm: Tarihsel Bir Bakış" Başlığı altında sömürgeci (emperyalist) kapitalist sistemi evrelere ayırarak inceliyor. Magdoff'un bu çalışmasından açıkça görülüyor ki kapitalist ekonomini daha 15. yüzyıldan itibaren dış sömürü ile birlikte geliştiriyor.¹¹ Kapitalist sistemin evreleri arasında doğal olarak belirgin farklılıklar var. Buna rağmen bizim yaptığımız bir sınıflamada, kapitalizmin şimdiye kadar geçirdiği 5 evrenin her birinde dış sömürünün olduğu ve daha da önemlisi sistemin her evrenin sonunda girdiği bunalımdan çeşitli teknik ilerlemeleri de kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak ve dış sömürsünü arttırarak kurtulduğunu ve yeni bir evreye geçtiğini görüyoruz.¹² Bu yüzden emperyalizmi, sanayi devrimi ve tekelci kapitalizmin gelişimi ile belirlenen 1870'lerde başlayan süreç olarak tanımlamak belli açılardan doğru olsa da bunun daha önceki dönemlerde kapitalizmin sömürüye(emperyalizme) dayanmadığı anlamına gelemeyeceğine de dikkat etmek gerekir.

Doğu Perinçek; Marx ve Engels'in "işçilerin vatanı yoktur" saptamasını o günün Avrupası için yaptıklarını söyledikten sonra Engels'in Manifesto'nun 1892, 1893 basımlarına yazdığı önsözlerde, komünistlerin devrim ve ulusal bağımsızlık arasındaki ilişkiye vurgu yapan tavırlarını açıkladığını ekliyor. Engels'in; "*Avrupa uluslarının gerçek uluslararası işbirliği, ancak bu ulusların her birinin kendi vatanında tamamen bağımsız olmalarıyla mümkündür.*" sözlerini aktardıktan sonra Engels'in Almanların ve İtalyanların bağımsızlığına devrimci açıdan önem verdiğini söylüyor. Yine Marx ve Engels'in 1848 ve 1859 Po ve Ren adlı broşürlerde Almanların Milli Duygularını yücelttiğini ve onları bir milli savaşa çağırdıklarını ekliyor.¹³ Türkiye'de örgütlü sosyalistlerin, büyük çoğunluğu mandacı-kürtçü bir çizgi izlerken Perinçek'in antiemperyalist tutumu gerçekten önemlidir. Bunun yanında yukarıda verilen örneklerle bu çizgiyi Marx ve Engels'e dayandırmak da oldukça zordur. Marx ve Engels'in kuramlarını kendi yaşadıkları döneme ve koşullara göre oluşturmaları doğaldır.

Yanlış olan bu koşulların belirlediği kuramlarının evrensel olduğunu iddia etmeleridir. Yine Perinçek Marx ve Engels'in Polonya'nın bağımsızlığını desteklediklerini söylüyor.¹⁴ Marx'ın Polonya gibi İrlanda'nın da bağımsızlığını da desteklediğini biliyoruz. Bakın Larrain bu konuda ne diyor "*Latin Amerika değil de İrlanda söz konusu olduğunda, Marx ve Engels fikir değiştirmiş ve sömürgeciliğe karşı çıkmışlardır, bu İrlanda ve Latin Amerika ulusları arasında önemli farklar olduğundan değil, (örneğin, İrlanda bir devlet kurabilir, Latin Amerikalılar kuramaz gibi) gelişmiş ülkelerdeki devrim beklentilerine bağlı olarak, bu ülkelerin oynayacakları değişik rollerle ilişkilendirilerek yapılmıştır. Örneğin Meksika'nın sömürgeleştirilmesini Kuzey Amerika kapitalizminin ve bölgedeki proletaryanın gelişmesi için gerekli görürken, İrlanda'nın bağımsızlığını da İngiliz proletaryasının gelişmesi için kaçınılmaz görmüşlerdir. Her iki olguda da daha gelişkin olan ulusun proletaryasının kurtuluşu önemsenmiştir.*"¹⁵

Dikkat edilirse Marx ve Engels'in kimi ülkelerin (ki bunların hepsinin batılı ülkeler olması herhalde bir rastlantı değildir) bağımsızlıklarını desteklemeleri ya da pek çok azgelişmiş ülkenin sömürülmelerinden yana olmaları, tüm insanlığın aynı tarihsel süreçleri yaşayarak gelişeceği düşüncesinden ileri gelmiştir. Teorilerine göre sosyalizme ve komünizme geçebilmek için

kapitalist sürecin yaşanması gerekiyordu. Bir anlamda ABD kapitalizminin ve ABD işçi sınıfının gelişmesi için Meksika sömürülmeliydi, nasıl olsa kapitalizm tüm dünya da egemen olduktan sonra işçi sınıfı sosyalizmi ardından da komünizmi getirecekti.

Yukarıdaki görüşlerin bir anlamda Avrupalı sosyal demokratlar tarafından savunulduğu da biliniyor. **Bernstein**'in Almanya'nın emperyalist olası gerektiğini savunması¹⁶, **Bernard Shaw**'ın dünya kaynaklarının rasyonel kullanılmasını sağlamak için en etkin emperyalist gücün dünyaya egemen olmasını savunması¹⁷. **Kautsky**'nin emperyalizmi meşrulaştırması¹⁸ hep bu tür örneklerdir.

Lenin'in emperyalizm üzerine saptamaları Marx'ınkilerle kıyaslanamayacak kadar gerçekçidir. Yalnız özellikle vurgulanması gereken bazı noktalar var. Lenin'in yaşadığı dönemin emperyalizmin yeni bir aşamasına sahne olduğu ve büyük emperyalist güçlerin dünyayı paylaşma çabalarını arttırdıkları bir dönem olduğu doğrudur da bu dönemi daha öncekilerden ayırıp emperyalizm çağı olarak tanımlamak tarihsel olarak çok da geçerli değildir. Lenin bir kurucu ve devrimci olarak evrensel bir ütopya'yı dile getirmeyi ertelemiş ve somut verileri daha gerçekçi bir gözle tahlil etmiştir. Lenin'in "*Emperyalizm çağında dünya iki büyük kampa ayrıldı. Ezen ülkeler, ezilen ülkeler, Lenin ve Komünist enternasyonal, dünyadaki bu temel saflaşmayı tahlillerinin ve devrim stratejilerinin eksenini kabul ettiler. Artık devrim batıdan doğuya kayıyordu. Çünkü emperyalist-kapitalist sistemde en keskin çelişme ezen ülkelerle ezilen ülkeler arasındaydı.*" ¹⁹ şeklindeki saptamaları önemlidir. Lenin; gerek emperyalizm üzerine yaptığı doğru tespit, gerekse "az gelişmiş, kapitalist olmayan bir toplumda devrimin doğuşu kuramı" ile Marx'ın yanlısından bir anlamda dönmüş olsa da, sınıfsal çelişkiyi ön plana koymakla ve milietçiliği kapitalizmin bir ürünü olarak algılayıp sosyalizmle birlikte anlamını yitireceğini düşünerek, özellikle Doğu'nun gerçeklerinden çok uzaklaşıyordu.

Proleterya devrimi anlayışının hastalığı kısa zamanda ortaya çıkıyor ve "*Rus Bolşevik önderleri; Rus proleteryasını sadece bu proleteryanın kendi adına bir diktatörlük yürütmeye yeterli bilinci olduğu iddiasıyla Rus olmayan topraklarda iktidarı ele geçirmeye davet ediyorlardı*" ²⁰. Rusya topraklarında yaşayan Türk komünistler bir Orta Asya Federasyonu kurmak istediyseler de Moskova bunu tehlikeli görmüş ve Orta Asya'yı ulusal devletlere bölmüştür. Bu Lenin'in fikridir ve yapılırken etnik, kültürel, dilsel, ekonomik, dini faktörler göze alınmamıştır.²¹

Ruslar müslümanların sanayileşememiş ve sınıflaşmamış olmalarını bir eksiklik olarak gördüklerinden, SSCB'yi yönetme hakkını kendilerinde görüyorlardı. "*Sultan Galiyev'de Ekim Devrimi'nden çok kısa bir süre sonra anladı ki egemen çarlık monarşisi gitmiş yerine egemen Rus Komünist Partokrasisi gelmiş sömürülen Türk/doğulu halkların kaderi ise değişmemiştir*" ²² "*Her ne kadar tüm ulusların eşit olduğu söylenmiş ve bir sovyet ulusunun yaratılması denenmişse de, gerçek de Lenin'den itibaren, Sovyet liderleri, Rus olmayan ulusları tehdit olarak algılamışlardır. Beş Orta Asya Cumhuriyeti halkının tümü genel nüfusun %12.1'ini meydana getirirken 1986'yıldaki verilerle, SBKP üyesi olarak oranları sadece %5.7 olmuştur*" ²³

Bu noktada Muzaffer Özdağ'ın Mustafa Kemal'in, Lenin'e eleştirisi üzerine yaptığı bir saptama da ilginç olacaktır. "*Atatürk, Lenin'in Rusya Çarlığını bir başka kisve içinde sürdürme niteliği kazanacak deneyinin iflasa mahkum bulunduğuna işaret etmiş bulunuyordu. "Tarih milliyet hissinin öldürülemediği ve yine kuvvetle yaşadığını göstermiştir.... Benim mi Lenin mi haklı olduğunu zaman gösterecektir"* ²⁴ demiştir.

Marx'ın kuramının eleştirilmesinin yanında, geçtiğimiz yüzyılın siyasal tarihi incelendiğinde SSCB'nin açık emperyalist politikaları da görülecektir. SSCB'nin İran, İspanya, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Yugoslavya, Çin, Afganistan gibi ülkelerle ilişkileri bu konuda sayısız örneklerle doludur. Özellikle Mao ve Tito'nun SSCB'ye hem pratik hem de teorik anlamda önemli eleştiriler getirdikleri de bilinir. **Attila İlhan**'ın yaptığı şu saptama çok önemli. "**Rusya daha 1920'li yıllarda Asya'lı mazlum milletleri İngiltere'ye satarak komünizmi Rusya'nın çıkarları için kullanacağını belli etmişti.**"²⁵ SSCB'nin İran'ı İngiltere ile paylaştığını da unutmayalım. Yine SSCB'nin Kurtuluş Savaşı'nda Ankara'ya verdiği desteğin de yanlış yorumlandığı görülüyor. İki ülke için de bu yakınlaşma stratejik bir zorunluluktan ziyade üstelik Lenin, Türkiye'yi Batı'ya karşı bir pazarlık unsuru olarak da kullanmıştır. **Alpaslan Işıklı** Atatürk'ün Türkiye'nin Sovyetlerle Batı arasındaki pazarlıkta koz olarak kullanılma tehlikesine karşı son derece duyarlı olduğunu belirtiyor. Ulusoy gibi kimi sosyalistlerin "*20.yüzyılın tarihine*

gözetmek, sosyalizmin desteğini almadan başarıya ulaşan ulusal mücadelenin neredeyse olmadığını görmeye yeter de artar bile” şeklindeki iddialarının asılsızlığı ortadadır. Burada SSCB’nin günahlarını sosyalizme yükleme anlayışında değiliz; ama bir sosyalistin bu tür sloganlarla gerçeklere dayanan bir yazı yazdığını iddia etmesine de izin verecek değiliz.

Kemalizm hem felsefi yapısı ve yöntemi hem de bağımsızlıkçı, halkçı, ulusal devlet modeli ile Türkiye ve diğer bölge ülkeleri için sosyalizmden çok daha tutarlı bir ideoloji tutarlı bir sistemdir. Ülke içinde kimi sosyalist toplulukların da yer alabileceği bir ulusal bağımsızlık cephesinin de öncü gücü ve belirleyicisi Kemalistler olacaktır ve kuralları Kemalistler koyacaktır.

Kaynakça

- 1- Avcioğlu D. 1974, Türkiye’nin Düzeni, Cem Yayınevi, s:1214
- 2- Kazgan G. 1993, İktisadi Düşünce, Remzi Kitabevi s:374-375
- 3- Amin S.:124-125
- 4- Ulusoy M. Bilimsel Sosyalizm Kemalizm ve Determinizm, Teori Dergisi Aralık 1997
- 5- Amin S. 1993, Avrupamerkezcilik, Ayrıntı Yayınları, s
- 6- Başkaya F. 1994, Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Çöküşü, İmge Yayınevi, s:80-81
- 7- Ercan F. 1995, Gelişme İktisadı, Beta Yayınevi, s:83
- 8- Larrain, G. 1995, İdeoloji ve Kültürel Kimlik, Sarmal Yayınevi, s: 38
- 9- Ulusoy M. age
- 10- Luraghi, R. 1994, Sömürgecilik Tarihi, Sosyalist Yayınlar, s:151
- 11- Magdoff, H. 1997, Emperyalizm Çağı, Sosoyalist Yayınları, s: 218-228
- 12- Öğüt, K. Emperyalizm Hep Kazanıyor, Aydınlanma 1923, sayı 6
- 13,14- Perinçek, Vatansızların Vatanı İMF’nin Kucağı, Teori Dergisi Eylül 1995
- 15- Larrain age s: 37
- 16- Çeçen, A. 1984, Sosyal Demokrasi, Devinim Yayınları, s:44
- 17- Işıklı A. Emperyalizmin Yeni Masalı, Cumhuriyet Gazetesi, 4 Mart 1996
- 18- Perinçek D. Soldaki Neo-Liberalizm, Teori Dergisi, Mart 1995
- 19- Perinçek D. Vatansızların Vatanı İMF’nin Kucağı, Teori Dergisi Eylül 1995
- 20- Benningsen, A: Sultan Galiyev ve Sovyetler Birliğinde Milli Komünizm, 1995, Anahtar Kitaplar, s:65
- 21- Lipovsky, P. Yeni Bir Siyasal Kimlik Arayışındaki Orta Asya, Avrasya Dosyası, Kış 1996 cilt:3 sayı:4
- 22- Reyhan H. Ulusal Sol Düşünce Bir Öncü Sultan Galiyev, Aydınlanma 1923, sayı 13-14
- 23- Bal, İ Orta Asya’daSovyet Kontrol Yöntemleri, Avrasya Etütleri, Cilt 3: sayı:2 Yaz 1996
- 24-Özdağ M. Türk Rus İlişkilerinin Geleceği, Avrasya Dosyası Kış 1996, cilt:3 sayı:4
- 25-İlhan, A. Sovyet Parantezi, 21Ocak 1998, Cumhuriyet Gazetesi
- 26-Işıklı, A. 1997, Sosyalizm Kemalizm ve Din, Tüze Yayıncılık, s: 117